

**Włodzimierz Mich, *Przeciw pauperyzacji i wywłaszczeniu
Walka Związku Ziemian w Warszawie o opłacalność
produkcji i zachowanie własności folwarcznej w latach
1916–1926*, Wyd. UMCS, Lublin 2009, ss. 340**

Spośród wielu ośrodków naukowych, podejmujących badania nad dziejami polskiego ziemiaństwa w XIX i XX w., wyróżnić należy dwie jednostki Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie: Instytut Historii z prof. dr. hab. Albinem Kopruckim¹ i dr. Andrzejem Przegalińskim² oraz Zakład Dziennikarstwa na czele z prof. dr. hab. Włodzimierzem Michem.

Włodzimierz Mich od kilkunastu lat prowadzi badania nad historią ziemian polskich. W 1990 r. opublikował biografię polityczną Jana Steckiego, prezesa Zarządu Głównego Związku Ziemian w Warszawie. W kolejnych swych publikacjach skoncentrował się na myśli politycznej ruchu konserwatywnego³ i ziemiaństwa w okresie międzywojennym⁴. W 2007 r. ukazała się jego książka poświęcona funkcjonowaniu i znaczeniu Związku Ziemian w Warszawie – *Związek Ziemian w Warszawie (1916–1926): organizacja i wpływy*. Kontynuując studia nad tą organizacją, w roku 2008 opublikował monografię *Wyzyskiwacze przeciw wywrotowcom: walka Związku Ziemian w Warszawie ze Związkiem Zawodowym Robotników Rolnych Rzeczypospolitej Polskiej*. Zwieńczeniem prac badawczych nad warszawskim Związkiem Ziemian w pierwszym dziesięcioleciu jego istnienia jest recenzowana książka.

Publikacja składa się z dwóch części, wstępu, zakończenia, wykazu źródeł i opracowań, wykazu skrótów i indeksu osobowego. Liczy łącznie 340 stron.

¹ *Studia z dziejów ziemian lubelskich w XIX i XX wieku*, red. A. Koprucki, Lublin 2002; *Studia z dziejów ziemian 1795–1944*, red. A. Koprucki, Lublin 2005; *Studia nad ziemiaństwem w XIX i XX wieku*, red. nauk. A. Koprucki i Z. Gołębiowska, Lublin 2008.

² A. Przegaliński, *Spoleczna działalność ziemiaństwa lubelskiego w latach 1864–1914*, Lublin 2009.

³ *Problem mniejszości narodowych w myśli politycznej polskiego ruchu konserwatywnego (1918–1939)*, Lublin 1992; *Myśl polityczna polskiego ruchu konserwatywnego*, Lublin 1994; *Między integralizmem a liberalizmem: polscy konserwatyści wobec kapitalizmu*, Lublin 1996.

⁴ *Ideologia polskiego ziemiaństwa 1918–1939*, Lublin 2000; *W obliczu wywłaszczenia: kwestia reformy rolnej w publicystyce ziemiańskiej 1918–1939*, Lublin 2001.

Część pierwsza *Oplacalność produkcji* złożona jest z dwóch rozdziałów. W rozdziale pierwszym pt. *Dochody*, autor omawia dochodowość majątków ziemiańskich w zróżnicowanych warunkach: w czasie reglamentowania handlu żywnością, przypadającym na okres I wojny światowej i pierwsze lata II RP oraz w warunkach wolnego rynku 1921–1926. Rozdział drugi pt. *Koszty produkcji*, oparty na kryterium chronologicznym, prezentuje przede wszystkim wpływ podatków pośrednich i bezpośrednich, płaconych na rzecz państwa i samorządów, na opłacalność produkcji folwarcznej. Pierwsza część rozdziału poświęcona jest kosztom produkcji rolnej w dobie inflacji (do 1923 r.), a druga w czasie reform skarbowych Władysława Grabskiego.

Część druga *Wobec reformy rolnej*, składa się z trzech rozdziałów, analizujących politykę Związku Ziemian wobec planów i realizacji reformy rolnej. W pierwszym rozdziale pt. *Oferta ziemiańska* omówiono ziemiańskie propozycje rozwiązania problemów agrarnych bez przymusowego i ustawowego wywłaszczenia. Związek Ziemian w Warszawie promował wywłaszczenie dóbr państwowych i donacyjnych oraz dobrowolną parcelację majątków prywatnych. Kolejne dwa rozdziały (*Wobec ustawy z 15 lipca 1920 roku* i *O kształt ustawy o wykonaniu reformy rolnej*) omawiają stanowisko ziemiaństwa Polski Centralnej wobec ustaw sejmowych z roku 1920 i 1925.

Autor podkreśla trudną sytuację ekonomiczną i polityczną ziemiaństwa w omawianym okresie. Grupa ta poniosła znaczne straty materialne w wyniku działań wojennych, na które nałożyła się później inflacja i presja podatkowa władz polskich, zwłaszcza w okresie reform skarbowych Grabskiego. Ponadto ziemianie atakowani byli przez stronnictwa chłopskie i PPS, a sami nie dysponowali odpowiednio silnym zapleczem politycznym i reprezentacją parlamentarną. Zgodnie z tytułami publikacji Włodzimierza Micha, w latach II RP ziemiaństwo toczyło istotnie „walkę” o zachowanie swej pozycji gospodarczej i społecznej. W tym miejscu należy postawić pytanie: czy ją wygrało? Z lektury opracowania profesora Włodzimierza Micha wynika, że Związek Ziemian i ziemiaństwo batalię tę przegrywało, zwłaszcza w zakresie podatków (s. 121, 158, s. 318 – „Kilkuletnia walka o korzystny dla ziemian kształt polskiego systemu podatkowego nie zakończyła się dla Związku sukcesem”) i reformy rolnej (s. 213, 216, 312, s. 319, „Jeszcze bardziej nieskuteczne były zabiegi ZZ w kwestii agrarnej”). Związkowi nie udało się też zwalczyć negatywnego stereotypu ziemianina-obszarnika, ziemianina-spekulanta, ziemianina-wyzyskiwacza, a tym samym pozyskać przychylności opinii publicznej, zwłaszcza mieszkańców miast (s. 47–48, 84, 91).

Bazę źródłową publikacji stanowi prasa oraz materiały archiwalne i rękopiśmienne, uzupełnione sprawozdaniami, wspomnieniami i publicystyką. Autor przeprowadził kwerendę ponad 30 czasopism, głównym źródłem informacji są tu czasopisma ziemiańskie („Głos Zemiański”, „Przegląd Zemiański”, „Ziemianin”), rolnicze i ogólnogospodarcze („Gazeta Rolnicza”, „Przegląd Gospodarczy”) oraz dzienniki, na czele z „Czasem” i „Gazetą Warszawską”.

Na marginesie głównych wątków zaprezentowano, dla celów porównawczych, program, postawy i działania innych organizacji ziemiańskich – dzielnicowych Związków Ziemian, na czele z krakowskim, oraz Rady Naczelnej Organizacji Ziemiańskich. Sporo miejsca poświęcono działalności parlamentarnej i publicystycznej Jana Steckiego.

Na zakończenie pragnę wskazać na kilka drobnych niedociągnięć redakcyjnych i pomyłek drukarskich: s. 17 – jako skrót Krajowej Rady Gospodarczej podano KRG i – błędnie – GKR, skrót ten odnosi się do Głównego Komitetu Ratunkowego, o którym jednak w tym fragmencie książki autor nie wspomina; s. 18 – w cytacie pojawia się fragment „Biskupi, Komitet Ratunkowy”, przecinek jest tu niepotrzebny, o ile nie było go w tekście cytowanego źródła, zapewne cytowany artykuł z „Głosu Lubelskiego” wspominał o „Biskupim Komitecie Ratunkowym”, czyli o Książęco-Biskupim Komitecie Pomocy dla Dotkniętych Klęską Wojny (KBK); s. 23 – pojawiają się dwie nazwy jednej instytucji: Centralna Komisja Statystyczna Ziemiołódów i Centralna Komisja Statystyki Ziemiołódów; s. 157 – w cytacie powinno być „w formie”; s. 179 i przypis 56 – występują rozbieżności w datowaniu, w tekście głównym podano 18 I 1919, a w przypisie błędnie 18 I 1929; s. 298 – w cytacie ze Stanisława Posnera znalazło się określenie „kasowe”, a winno być, tak wynika z kontekstu jego wypowiedzi, „kastowe”.

W żaden sposób nieścisłości te nie wpływają na wartość pracy. Stanowi ona niezwykle cenne, interesujące i przystępnie napisane uzupełnienie stanu badań nad historią polskich ziemian w XX w.

Tomasz Kargol